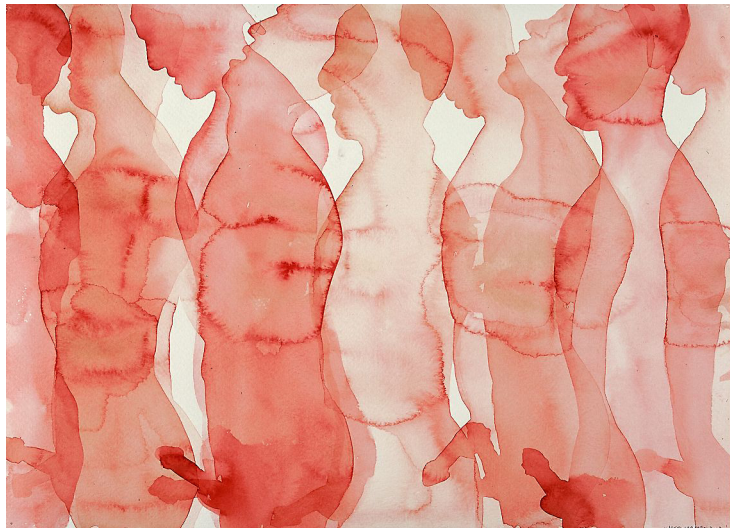

Als je niet kunt liefhebben ben je een armzalig mens

man wacht wel

2003 aquarel, 22 x 35 cm,
privé-collectie, amsterdam

Diana A. Wind

Kortgeleden was ik in Florence en liet bijna alle hoogtepunten van de stad zien aan het gezelschap waarmee ik was. Voor hen was het de eerste keer, voor mij de tiende; een jubileum. En toch zag ook ik een aantal kunstschaten alsof het de eerste keer was. Beïnvloed door mijn gezelschap maar ook doordat ik door de ogen van Caren van Herwaarden probeerde te kijken om haar werk beter te kunnen doorgronden. Ik zag voor het eerst met hoeveel liefde Donatello zijn 'Atis Amor' (1440-43) heeft gemaakt. Amor lacht vol en ondeugend en lijkt zich bewust van de volmaaktheid en schoonheid van de liefde. Donatello heeft hem niet, zoals gebruikelijk, als een naakte kleuter weergegeven. Ik schat hem een jaar of dertien. Hij draagt een riem met daaraan broekspijpen bevestigd die zijn gespierde billen, met pal erboven een klein staartje, vrij laten. Het liefste had ik mijn armen om hem heengeslagen en hem geknuffeld om te kunnen delen in zijn vreugde.

De mannen in het werk van Caren van Herwaarden zijn misschien door de aquareltechniek minder materieel maar in mijn beleving even verleidelijk en zinnelijk. In 'Soulmade' (2004) en 'Man wacht wel' (2003) zijn mannen en profile in bewegingssequenties weergegeven. De beweging en de doorzichtigheid van de aquarel maakt de man ongrijpbaar, maar ook hier roept zijn anatomie - de stevige billen en zijn krachtige houding - bij mij de behoefte op om hem vast te pakken, te willen hebben.

De beweging en de doorzichtigheid van de aquarel maakt de man ongrijpbaar, maar ook hier roept zijn anatomie - de stevige billen en zijn krachtige houding - bij mij de behoefte op om hem vast te pakken, te willen hebben.

In het Dom Museum staat voor mij de mooiste Pietá (1548-55) van Michelangelo. Omdat dit beeld gelukkig nog niet de bedevaartstatus bij toeristen heeft als zijn Pietá (1501) in de Sint Pieter in Rome, staat het vrij in een eigen nis. Je kunt er omheen lopen en elk detail van dichtbij bekijken. Het is geen gebruikelijke compositie, geen Maria met haar dode zoon op schoot, maar een beeld dat uit vier personen bestaat. Het draagt de titel Pietá maar houdt meer het midden tussen een kruisafname en een pietá. De beide Maria's ondersteunen de dode Christus. De staande man met cape en capuchon achter de groep zou volgens de christelijke iconografie de jonge Johannes moeten zijn. Maar hier is het Michelangelo zelf, als de oude man die hij was toen hij het beeld maakte. Vol toewijding en mededogen draagt hij Christus die hij al zo vaak in zijn werk had weergegeven.

Pietá is een belangrijk onderwerp in Van Herwaarden's oeuvre. Zij tilt het uit een religieuze context en maakt het tot een universeel onderwerp. Opvallend is dat Van Herwaarden, evenals Michelangelo, in haar weergaven de groep groter maakt en niet alleen het verlies van een moeder toont: het treft ons allemaal. In 'When We Come Close' (2000) en 'Iedereen is er' (2006) ervaar ik niet alleen het verlies van de overledene maar

when we come close (detail)
2000 aquarel, conté, 30 x 21 cm,
collectie bijlenga, landsmeer

ook het verdriet dat mensen met elkaar delen. Michelangelo introduceert zichzelf als degene die rouwt om de dood van Christus; als aards wezen brengt hij het leed dichterbij dan zijn voorgangers. Van Herwaarden zet de mens niet meer in relatie tot de heiligen maar plaatst hem in het centrum van de wereld. Daardoor wordt het leed ook van ons en kunnen we ons ermee identificeren.

Caren van Herwaarden laat zich in een seculiere tijd als de onze inspireren door de Vlaamse Primitieven en de Italiaanse Renaissance. Het gaat haar niet om de christelijke onderwerpen maar de wijze waarop die kunstenaars weergaven wat mensen bezighield.

De Amerikaanse kunstenaar Bill Viola kiest voor dezelfde onderwerpen als Van Herwaarden. Zijn video's zijn vaak vertraagde opnames van scènes die refereren aan de christelijke iconografie. Omhelzingen die liefdevol kunnen zijn maar ook afkeer kunnen tonen, benauwdheid in het delen van verdriet omdat de groep je smoort in de wil je te troosten. Al die aspecten van fysieke interactie worden door de vertraging uitvergroot. Het is een kunstenaar die Van Herwaarden bijzonder waardeert. Ook bij Van Herwaarden komen omarmingen, die het midden houden tussen affectie en dwang, beide uit liefde en om te troosten, dragen en ondersteunen vaak in het werk voor. Het lichaam is voor haar de ideale betekenisdrager, alleen al omdat iedereen een lichaam heeft. Bij Van Herwaarden gaat het zowel om de fysieke last die het dragen of ondersteunen met zich meebrengt, als om de emotie die het lichaam uit bij de handeling. Je kunt het gevoel waar de hersenen en het hart vol van zijn in

een houding of beweging zien. 'Pop Up' (2007) is zo'n werk. Een man wordt door een groep mensen boven hun hoofd getild. Je ziet de spanning in de uitgestrekte armen van de dragers. De man ligt in alle vertrouwen op de handen, laat zijn armen slap hangen en kijkt met opgeheven hoofd naar beneden. Gedragen worden, dat willen we toch allemaal.

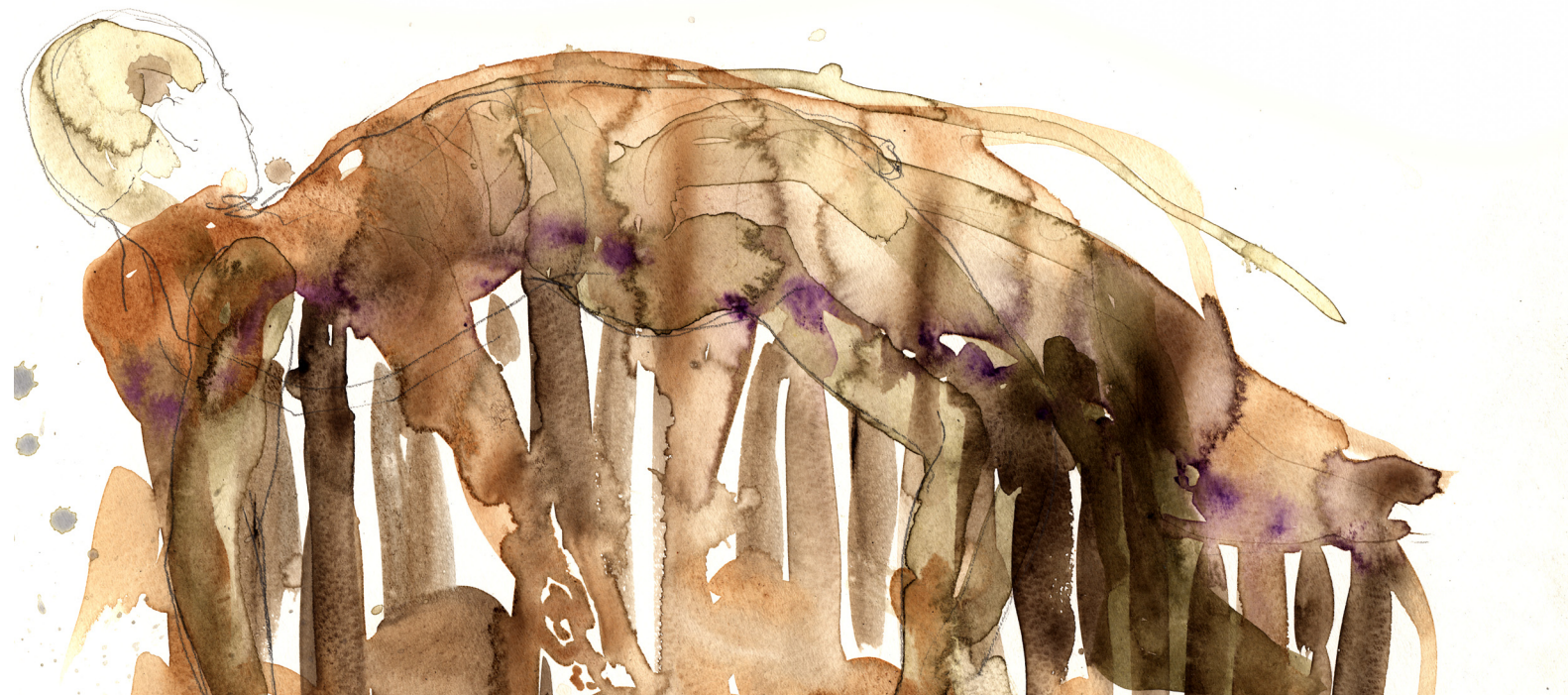
Om tot een veelzijdiger beeld van Van Herwaarden's werk te komen wil ik hier nog één Florentijns kunstwerk noemen als referentie. 'De dood van Sint Franciscus en de verificatie van de stigmata' (circa 1320) door Giotto, in de Bardi Kapel van de Sante Croce is een van de eerste fresco's waarin liefde en mededogen weergegeven zijn in de gezichtsuitdrukkingen. Vanaf die tijd trachten kunstenaars de menselijkheid uit verschillende materialen te voorschijn te halen. Afbeelden wat mensen bezighoudt, beter dan je het in levende lijve kunt beleven en beter dan je leermeester, is voor kunstenaars het hoogste doel geweest. De zachtheid en liefde op de gezichten van de Franciscaner monniken worden niet bevestigd door hun gebaren. Daaruit blijkt meer

verbazing, ontzetting en vroomheid. Wellicht tracht Giotto hier religieuze gebaren die al eeuwen werden toegepast en de meer seculiere gezichtsuitdrukkingen samen te voegen.

Van Herwaarden laat de gezichtsuitdrukking meestal achterwege, een houding of gebaar draagt de voorstelling. Voor de beschouwer zijn gezichten het makkelijkst te lezen. Bij Van Herwaarden lijkt het alsof alleen de lichaamstaal het moet doen, die moet op een perfecte manier weergeven wat de afgebeelde personen bezighoudt.

Tegenwoordig zien we het leed van anderen op televisie en in de kranten; vluchtig en ver weg. Eeuwig jong moeten we zijn en het leven op aarde is in de westerse wereld één groot feest. Vanuit de rijksoverheid worden we door affiches op billboards erop gewezen dat we compassie moeten hebben voor elkaar, een helpende hand moeten bieden en voor elkaar moeten zorgen. Mededogen en gemeenschapszin zijn niet vanzelfsprekend. Van Herwaarden geeft in haar werk haar visie op de meest basale behoeften van de mens: liefde en compassie. Maar dan wel in al zijn dubbelheid die de mens eigen is.

pop up (detail)

wensveld (detail)
2001 conté, 100 x 140 cm
/ collectie van der donk,
amsterdam

Giotto's werk laat een groep mensen zien die samen treuren om de dood van een heilige. Collectiviteit kan het individu verder in zijn menselijkheid brengen, maar ook beperken. Het gezamenlijk bidden, demonstreren of een evenement samen beleven kunnen kracht, troost en vreugde brengen: een mensenmassa kan ook iets benauwends hebben. De angst om niet weg te kunnen en je individualiteit te verliezen liggen op de loer. Deze dubbelheid van het gemeenschappelijke laat Van Herwaarden in tal van werken zien. Mensenmassa's worden vormen zoals in 'Jaco's Ring' (2003) of 'Wensveld' (2001). Het zindert van saamhorigheid, maar de opeengepakte mensen kunnen ook een claustrofobisch gevoel oproepen. De ruimte die tussen de groepen is vrijgelaten biedt de mogelijkheid om los te komen uit de massa. In 'z.t.' (2002) lijkt het of de houding van de mensen tegelijk wegduwen, dragen of gezamenlijk bidden wil uitdrukken. Zij aan zij liggen twee groepen mensen tegenover elkaar. De armen zijn vooruit gestrekt en de handen staan rechtop tegen de handen van de ander. Bidden deze mensen collectief of proberen ze elkaar weg te duwen? Of is het een intieme aanraking, zoals een hand geven

bij een kennismaking? De figuren in het werk van Van Herwaarden zijn altijd naakt. De naaktheid in dit werk heeft iets intiems en ik kan het niet anders interpreteren dan het doorgeven van energie via de handen aan de ander.

Naar mijn idee is de essentie van het werk van Caren van Herwaarden dat zij met gebruikmaking van de westerse kunstgeschiedenis universele ervaringen door lichaamstaal voelbaar maakt. Zij geeft verdriet weer zonder tranen, omdat verdriet langer blijft dan de tijd dat je kunt huilen na het verlies van een dierbare. Zij geeft de kracht en de liefde tussen mensen weer door hen in massa's samen te brengen en tussen hen energie te laten vloeien. Zij geeft compassie weer door een omarming of dragende houding die zo liefdevol is dat er geen enkele andere interpretatie mogelijk is. Wat zich afspeelt in het hoofd en gevoeld wordt in het hart, maakt Van Herwaarden zichtbaar in haar werk. Wat innerlijk was is zichtbaar geworden.